

Erdélyi Örmény Gyökerek

Füzetek

Fővárosi Örmény Klub időszaki kiadványa
I. évfolyam 1997/3. szám 1997. május

„Emlékek nélkül,
népeknek híre csak
árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívottan és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdelutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zenetermébe.

Az örmény Genocidium áldozataira emlékezve 1997. április 26-án 18 órakor örmény katolikus szertartású ünnepélyes gyászmisét celebrált P. Paul Kodjanián C.M.Vind., a mechitarista szerzetesrend bécsi generális-főapátja a budapesti Szent István Bazilikában. A nagy létszámú - bécsi és budapesti - segédlettel celebrált gyászmisén közreműködött a Budapesti Görögkatolikus Kórus Bubnó Tamás közreműködésével. A zenés nagymise méltán váltott ki olyan nagy érdeklődést, hogy a gyászra emlékezők megtöltötték a Bazilikát.

Köszönet a felejthetetlen emlékért a rendezőknek és valamennyi közreműködőnek !
Álljon itt emlékeztetőül a P. Leszkovszky Pál O.P. kiségitő lelkész által - kérésünkre írásban is összeállított - a Bazilikában elhangzott beszédének kivonata a szertartásról és a szentbeszédből.

Néhány szó az örmény egyházzól és szertartásról

(az ünnepélyes örmény szentmise előtt, 1997. ápr. 26.-án, a Szent István Bazilikában)

A következőkben ünnepélyes főpapi szentmisén veszünk részt az örmény szertartás szerint. Előtte bevezetésül ejtsünk néhány szót az örmény egyházzól és szertartásáról.

Az örmény nép volt a világon az első, amely közösségként együttesen, hivatalosan, államvallásként elfogadta és felvette a kereszténységet a IV. század legelején, Világosító Szent Gergely apostoli működése nyomán. Történelme során azóta is mindig hű volt a kereszténységhez, szenvedés, üldöztetés, véráldozatok árán, és mindig jellemző volt rá a szellemi értékekhez, a keresztény kultúrához való ragaszkodás. Az V. században alkották meg az örmény nyelv saját írását és fordították le az akkori klasszikus örmény nyelvre a Szentírást a szent fordítók, Szent Meszróp és Szent Száhág.

Nagyrészt a történelmi és földrajzi körülmények, a keresztény világ peremvidékén, idegen, nem-keresztény népektől körülveve való elhelyezkedés eredményezte azt, hogy az

örmény egyházat is sújtotta az egyházszakadás. Az örmények nagyobb része az apostoli örmény egyházhoz tartozik, amely Rómával nem egyesült, autokefál ortodox egyház, kisebbségük alkotja az örmény katolikus egyházat, amely a pápa vezetése alatt álló katolikus Egyház rész-egyháza.

Közeledés van a katolikus és az örmény apostoli egyház között, ennek látványos eseménye volt nemrég III. Garegin pátriárka és katolikosz látogatása a pápánál és az egyes stációkhoz szóló elmélkedések megírásával való részvétele a nagycsütörtöki Colosseum-beli keresztúton.

Az örmény apostoli és örmény katolikus egyház között a szertartásokban nincs eltérés, az egyébként minden szentmisében imádkozott hitvallás szövege is pontosan ugyanaz. Az örmény szentmisében egyes pontjaiban a Nicea-konstantinápolyi hitvallásnál is bővítettebb hitvallást imádkozunk, például: Szűz Máriától... teste, lelket, értelmet vett fel és mindent, ami az emberben van, valóban, nem látszatképpen; ... fölment a mennybe ugyanazzal a testtel .. ; ... eljön ugyanabban a testben és az Atya dicsőségében ítélni élőket és holtakat ... A hitvallásnak a Szentlélek származására vonatkozó, a katolikus és az ortodox egyház között vitatott mondata: Az Atyától és a Fiútól származik (amelynek igazságtartalmában a teológiai párbeszéd meg tudja találni a megegyezést) nem szerepel az örmény Hiszekegyben: Hiszünk a Szentlélekben is, a teremtettben és tökéletesben, aki szólott a törvény, a próféták és az evangéliumok által...

A budapesti örmény egyházközség a katolikus egyházhoz tartozik, főpásztora az Esztergom-budapesti érsek. A mai esti szentmisén nyugodtan részt vehetnek a katolikus hívek, ez érvényes vasárnapi szentmisehallgatásként is és szentáldozáshoz is járulhatnak. Az áldoztatás ugyanúgy történik, mint a római szertartású szentmisében két szín alatt, bemártással. Az örmény egyház is kovásztalan kenyeret használ a szentmiséhez azaz ugyanolyan, ugyanattól az ostyaellátótól származó ostyát, mint a többi budapesti római katolikus egyházközség és templom.

Néhány szót az örmény liturgikus öltözetről. A miséző pap felső ruhája selyemből vagy hasonló nemes anyagból készült palást, amelyet elől csat fog össze. Eltér a latin miseruhától és a görög felontól is, amelynek két oldala elől, a mellkas előtt szélesen összefügg. Alatta bokáig érő, a régi latin albához hasonló inget visel a pap, a miseruháéhoz hasonló anyagú övet, csuklójára húzott kézelőt, az övvel rögzített széles egy sávból álló stólát és nyaka mögött hajlított vízszintes ívű gallért.

A papi öltözet teljességéhez tartozik a görög püspök koronájához hasonló korona is. Az örmény püspök viszont a latin püspök infulájához hasonló püspöksüveget visel. A mai szentmise főcelebrálása a bécsi mechitaristák generális apátja, mint monasztikus szerzetesi főelőjáróját megilletik a főpapi jelvények, ezért püspöksüvegben és pásztorbottal vonul az oltárhoz.

A diakónusok liturgikus ruhája reverendaszerű szövetből készült ruha, amelyet díszes hímzett gallér díszít és bal vállakon megerősített, jobb hónuk alatt kereszttezett-összefogott stólát viselnek. Az alacsonyabb rangú segédkezők, felolvasók és énekesek, thirek öltözete a diakónusokéhoz hasonló, gallérjuk kevésbé díszes és természetesen nem viselnek stólát.

A szentmiseáldozat középpontja, lényegének veleje az örmény szertartásban is a kenyér és bor átváltozása Jézusnak az utolsó vacsorán mondott szavaival. Ezt megelőző és követő imádságok, olvasmányok egészítik ki teljes liturgikus cselekménnyé. A misében megkülönböztethető itt is a két fő elem, az ige liturgiája vagy hittanulók miséje és az áldozat liturgiája vagy hívek miséje.

Az egész szertartás legelején az oltár lépcsői előtt elmondott ima van: Szűz Mária és a szentek segítségül hívása, bűnvallomás, zsoltárimádság. Majd az oltárhoz vonulva a pap előkészíti az áldozati adományokat. Ezután következnek a hittanulók miséjének imádságai majd pedig olvasmányai.

A szentmise folyamán a pap többször is a hívek felé fordulva köszönti őket és keresztvetéssel áldást ad ezekkel a szavakkal: Békesség mindnyájatoknak !

A hittanulók miséjében két olvasmány szerepel: az apostoli levelekből vagy az apostolok cselekedeteiből és az evangéliumból. Változó rész az örmény szentmisében aránylag kevés van: rövid kezdőének (zsamamud), az olvasmány előtti zsoltárvers és az evangélium előtti affejan-vers valamint maguk az olvasmányok. A liturgia nyelve a klasszikus örmény nyelv; az olvasmányokat ma már szokás mai örmény nyelven olvasni. A mai szentmisében magyarul is felolvassuk azokat.

Az evangélium után minden szentmisében a hitvallás, majd a tulajdonképpeni áldozati rész következik. A pap leteszi fejről a koronát illetve püspöki süveget. Előkészületi, bűnbánati imádság, kézmosás és ismét felajánló imádság után a latin és görög szentmiséhez hasonló prefáció következik, amely "Szent, szent, szent"-tel fejeződik be (Szurp, szurp, szurp Der zorutján...).

Az átváltoztatás szavait fennhangon énekli a pap és a hívek Ámen-t válaszolnak rá. Az Úrfelmutatás azonban az örmény szentmisében csak később következik, az eucharisztikus imádság Szentlelket segítségül hívó áldása, könyörgései, megemlékezései és a Miatyánk után. Ekkor a pap a hívek felé fordulva áldást ad az Oltárszentséggel. Az átváltoztatás és Úrfelmutatás alatt leghelyesebb, ha felállással fejezzük ki tiszteletünket. Előkészítő imádságok, közben a kar "Uram, irgalmazz !" éneke után történik a pap, majd a hívek szentáldozása. Háromszor mondjuk előtte: "Uram, nem vagyok méltó....". Megjegyzendő, hogy az örmény egyházban nincs bevezetve a kézbe történő áldoztatás. Hálaadó imádságok után a pap elbocsátó áldásával fejeződik be a szentmise: Áldjon meg benneteket a Szentlélek kegyelme; menjetek békével és az Úr legyen mindnyájatokkal ! Amen.

A mai szentmisében az elbocsátó áldás előtt a halottakért végzett megemlékező szertartás lesz, rövid evangéliumi szakasszal, énekkel, imádsággal.

Ma este egy másik, keleti nép szertartásán, dallamvilágán keresztül kapcsolódhatunk bele a legszentebb áldozatba. Krisztus egyetlen, örök áldozatáról van szó, amely ugyanaz és változatlan minden kor, nép, nyelv és nemzet körében. Ugyanazt a hitet valljuk örmények, magyarok és minden nemzet gyermekei; ugyanabban az áldozatban veszünk részt. Hittel, bizalommal, Isten és embertársaink iránti szeretettel, buzgó szívvel akarjuk ezt tenni.

**Beszéd az ünnepélyes örmény szentmisén a Szent István Bazilikában,
1997. április 26-án.**

A húsvéti időbe eső hétköznapi evangéliumának a végén arról hallottunk, hogy Jézus körül a nézeteltérés hullámai csaptak föl: egyesek azt mondták, hogy jó ember, mások ezt tagadták. És nem mertek róla hangosan, nyíltan beszélni, mert mindenki félt a zsidóktól.

Ez a helyzet azóta is folytatódik a történelemben. Jézus személye körül összecsapnak az ellentétes vélemények. mindig voltak és most is vannak, akik nem fogadják el, tagadják Őt és minden módon küzdenek ellene. És ebben a vitában Jézus tőlünk is, mindannyiunktól állásfoglalást vár: döntést ömellette.

Azért figyelünk ma oda különösen az evangéliumnak erre a mozzanatára, mert olyan keresztény testvéreinkre emlékezünk, akik nem féltek koruk, országuk hatalmasságaitól; nyíltan megvallották Jézust, vállalták keresztény hitüket és mivoltukat.

Az örmény nemzet vértanúira emlékezünk. Az örménység, az első hivatalosan keresztény ország egész történetét, a 4. századtól kezdve, végigkísérte a szenvedés, a véráldozat, az üldöztetés a környező nem-keresztény országok részéről.

Ma elsősorban a 82 évvel ezelőtti népirtás áldozataira emlékezünk. 1915-ben volt évszázadunk első, nem egyetlen népirtása. Több, mint másfélmillió keresztény örmény halt meg ekkor, azért, mert keresztények voltak, azért, mert örmények voltak.

Az idősebbek még emlékezhetnek szüleik elbeszéléséből, emlékeiből, családjuk, rokonságuk történetéből arra, hogy hányan és hogyan haltak meg, hányan és hogyan mentették mindent elhagyva pusztá életüket, földönfutóként, hetedhét-országra, a Föld különböző országaiba menekülve.

Ezzel az emlékünneppel nem a sebeket akarjuk újból föltépni, nem a fájdalomnak az idő múlásával csillapodó viharát akarjuk újból felkavarni-felszítani. A dicsőség fényére akarunk föltekinteni, amelybe eljutottak azok, akik életüket sem kímélve hűségesek maradtak Krisztushoz, mindhalálig. Emlékük dicsőségének fényét akarjuk elevenen tartani szívünkben és környezetünkben is. Az örménység világszerte megemlékezik évente április 24-én erről a szomorú, de egyszersmind dicsőséges évfordulóról. Itt Budapesten jó néhány év óta hozzá legközelebb eső szombati nap estjén tartjuk ezt a megemlékezést.

A magunk hitét akarjuk erősíteni a Krisztushoz mindhalálig hű örmények emlékének ébrentartásával. Ugyanazt a hitet valljuk mi is, mint ők: hiszünk Istenben, Egyszülött Fiában, Jézus Krisztusban, hiszünk a föltámadásban.

Ez az évforduló a húsvéti időbe esik és valóban benső összefüggésben áll a húsvéti misztériummal, Krisztus föltámadása ugyanis alaptétele, alapigazsága keresztény hitünknek. Ha Krisztus nem támadt volna föl, nem lenne kereszténység, nem lenne Egyház, nem lett volna keresztény igehirdetés. Krisztus feltámadását hirdették az apostolok minden mást megelőzve, ahol jártak és tanítottak. Krisztus feltámadásában hiszünk mindenekelőtt mi keresztények, mint Isten végtelen hatalmának és szeretetének jelében.

Isten végtelen szeretetében nemcsak megteremtette és gyermekévé fogadta az embert, hanem amikor az elfordult tőle, lehajolt hozzá és megadta neki a visszatérés lehetőségét, visszaadta az örök boldogság reményét. Isten Egyszülött Fiát adta oda az emberért. Az örök isteni Ige emberré lett, megszületett és megváltásunkért szeretetből a legkegyetlenebb, legszörnyűbb halált vállalta: meghalt a szó legteljesebb, legvalóságosabb értelmében.

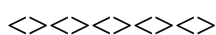
De harmadnap feltámadt ! Megmutatta, hogy ő hatalmasabb a halálnál is, győzelmet aratott fölötte és ezzel nekünk is megadta a feltámadás biztos reményét.

Ennek a hitében és reményében haltak meg keresztény hitünkért a vértanúk és ehhez a hithez kell nekünk is hűségesnek maradnunk - a mai korba, a mai világban, amely most nem vérfürdőt rendez Krisztus híveinek soraiban, de idejétmúlnak mondja a keresztény igazságot, gúnyosan legyint rá, félreállít, háttérbe szorít bennünket. Ehhez a hithez, Krisztus feltámadásának igazságához akarunk hűek maradni !

Egyvalami nincsen meg emlékezésünk, ünneplésünk tartalmában: a gyűlölet, a bosszú gondolata. A gyűlölet csak újabb gyűlöletet eredményezne, még több szenvedést és gyötrelmet. És ami ennél sokkal fontosabb és lényegesebb: a bosszúállás vágyával, a visszafizetés szándékával elzárnánk magunkat Krisztustól. Ő a szeretetre tanított és a megbocsátást gyakorolta még a kereszten haldokolva is. Mi őhöz akarunk tartozni és őt akarjuk követni.

Krisztusba, az ő feltámadásába és az általa tanított: teljes igazságba vetett hitünket akarjuk erősíteni a vértanúk emlékének elevenen tartásával Az emlékezéssel az általuk már elnyert örök dicsőség fényére. Hűségesen kitarva a keresztény hitben a mai világban is. A Boldogságos Szűznek, a Vértanúk Királynőjének, az egész Egyház Anyjának oltalma alatt.

P. Leszkovszky Pál O.P.
kisegítő lelkész

Anyák Napjára - az évnek mind 365 Anyák Napjára - köszöntésül ajánljuk Juhos-Kiss János költő szép sorait és versét, amellyel egyúttal bemutatkozik, mint az újonnan alakult Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 7 tagú elnökségének egyik tagja.

Anyák Napjától Anyák Napjáig

Az Anyák Napja olyan, mint bármelyik más nap a határokon innen és túl - esetleg pár szál virággal több. Kibomló tulipánremény, mely az érzékeny szívek mélyéről felágaskodik a tiszta égre, a mindennapi gondok-bajok fölé és nem zuhan magába, a benőtt érzelmek dzsungelébe. Én elérzékenyült, harmincéves gyerekként aggódom. Anyám beteg, s csak levélben köszönhetem, ha egyáltalán megkapja. Szeme sugárzásában élek most is ötszáz kilométerre tőle, aki a halk orgonajátékú Erdélyországban maradt.

Anyámra gondolok, s szomorú és könnyed fuvallatokat érzek, szeretetébe visszahúzódva nem tűnik nehéznek semmi, amibe az ember amúgy naponként belepusztulna,

fénylubickolásban frissül, amíg él, s könnyeim visszaszivárognak, mintha nem is folytak volna sohasem. Az anyai szeretetét nem pótolhatja senki sem. Életem folyik tovább anyám belém ivódott hitével, gondoskodásával, szavaival: fiam, ezt ne csináld, gondold meg jól!

Mély tiszteletet érzek a gyengébb nem iránt. Talán anyám kecsgetéseiből fakad, ahogyan szeretett, ahogyan anyanyelvemre és erkölcsre tanított, ahogyan esténként az ágyam szélén simogatott, s mesélt. Azóta tudom, mit jelent anyának lenni. Egyik szemében mosolygós napsütés, másikban hűvös nyári zápor. Kövér könnycseppjei a másnapi keserves újrakezdést jelentették, s a hitet, hogy a mi életünk könnyebb s bolder lesz.

Az elmúlt tavaszon jöttem át Magyarországra. Azelőtt, s azóta sem olvastam tömörebb és szebb sorokat anyám levelénél.

"Drága fiam! ... hazulról mentél el s haza érteztél, csak szüleidtől váltál el, te mégis árva vagy, egyik helyt mostoha az anyád, a másik helyt mostoha az apád." Anya- és apahazámról senki így nem szólt még. Egy kéz, aki simogatott, egy szív, aki jót akart, egy lélek, aki szeretett, egy jó szó, ami felüdített, egy kék szempár, aki nagyot látott bennem! "Emlékszel, fiam, azt mondtad nekem, hogy inkább írk, mintsem sírk, s papírt és ceruzát adtál kezembe, hogy írjak le mindent, amit érzek. a te ösztönzésedre kezdtem el írni, ami most egyetlen kikapcsolódásom. Te nézted át és gépelted le első írásaim." Könyve az év januárjában látott napvilágot a bukaresti Kriterion Könyvkiadónál, Megszépült szegénység címmel - tíz évi cenzúra - és fiókfogság után; édesanyám leánykori nevén - Kocsis Rózsiként - jegyzi.

Olvastam tovább a levelét: " ...egy szájk, aki imádkozott velem, egy hang, ami elkísér, egy gondolat, hogy elvándorolsz, vedd ajándék szavait édesanyádtól, aki nagyon sokat gondol rád és meg van elégedve sorsoddal, legyen hála a jó Istennek és jó utat az elmenőknek, s békesség az ittlelvőknek. Milliószer ölel, csókol, szerető anyád, 1989. január 12-én, Szamosújvár.

E levelét pontosan születésnapomra írta, betegen nyomta az ágyat "szív- és májduzanattal", ahogyan öcsém leveléből kivettem.

Mennyi mindenent mentek is át szüleim! Mindketten Széken születtek. Apámnak volt egy kis földje is, amit 1964-ben kollektivizáltak - akkor már én is a világon voltam. Bátyám még 1956-ban (az erdélyi békeidőben) leesett a pajtáról és agyrázkódás érte; édesanyám azután összejárta a legjobb erdélyi orvosokat, majd úgy döntött, hogy eladják mindenüket Széken és beköltöznek Szamosújvárra - ott már van vasút, kell a pénz az orvosoknak. Szamosújváron vetek egy külvárosi telket, ahol csak négy fal volt, amit fáradságos munkával elkészítetek - ez lett a házunk. Anyám nem akart beletörődni, hogy az ő fia nem gyógyul meg, pedig sajnos most is a szanatóriumban van, hiába ment rá egy ház ára. A nehezét anyám vitte; a gyári munka és a háztartás mellett tájképeket, házi áldásokat festett eladásra. Vidéken legjobban az a falvédő ment, melynek közepére Nyugodalmas jó éjszakát írtunk kék alapra és beborították a zöld leveles piros és fehér rózsák.

A legnehezebb az üvegfestés volt. ebben nem tudtam segíteni, csak kíváncsian néztem, amint az üveg másik oldalán a megannyi, láthatatlan titok megelevenedett. Leginkább a Rákóczi búcsúja a hazától című festményt vásárolták. Még Rákóczi hazatérését is megfestette, ahogyan a trónján ül, felkötött karral, mellette felesége, a táj őszbe vegyülő, a háttérben három ló, a fehérről akkor száll le Barcsay. Senki nem mondta meg neki, hogy a fejedelem sohasem tért haza. A hitét nem akarták megtörni. Télen parasztkucsmát varrt eladásra, apámmal ketten nem győztük túbe fűzni a cérnát. Nyáron haza járt Székre, nagyanyámhoz - akkor még nem dolgozott az üvegyárban - , tulipános ládát vagy karosszéket festett, gyöngyvirágos tálost és belé világos tányérokat. Eladásra varrt és rajzolt nagyanyám, Kocsis Rózsának hívták őt is. A széki varrottasok című könyv egyik képén felvillan arca, amint a rámán a varrást mutatja.

1985-ben lebontották a családi házunkat a szisztematizálás (városrendezés) keretében, megkaptuk a ház értékének hatodát. Beköltöztünk a vár mellé két szobába, harmadik lakónak egy olyan állami házba, amely negyventől negyvennégyig olajgyárként működött, s még szerencsénk is volt, mert ötvenen is pályáztak, hogy elcseréljék rá lakótelepi lakásukat.

Nagyon elkalandoztam a mezőségi szívgödreken - s édesanyámnak még nem kívántam semmit; s vajon egyáltalán beteljesül-e a kívánság, ha fiáé, ha Istené. ha csak álom ? Bensőmben bokrosodnak jókívánságaim, valamiféle elégtétel kellene sugallni a távolba, s valahogy úgy kéne szeretni anyánkat, a feleségeket, hogy szinte belepusztuljunk ebbe ezen a nyomtalan, locspocsos tavaszon, s zaklatott mélyünkben, agyunkban, legalább hóvirágfolt-örömök maradjanak Anyák Napjától Anyák Napjáig.

Juhos-Kiss János

Anyák napján

(levél)

Drága édesanyám, anyai szereteted átölel:
ezer kilométer ellenére is jól vagyok.

Ne aggódj miattam, szófogadó fiad maradtam:
elfogadom az embereket olyannak, amilyenek,
mert mindenkiben van valami tisztelni való,
igen, édesanyám, de ha minden kötél szakad...
jó, beérem azzal ami anyai szeretetedből eredt,
szerelmem még nincs, de akárcsak most arcodon,
gondolatban arcán is végigsimogatok.

Tiszta lélekkel élek, a munkám könnyű,
a tanulás megy, az árral szemben tova-
szárnyalok, az éjjel is szépet álmodtam...
tudom te itt is a szívembe látsz.

mosolyod elhessegeti hálám... de érzed ?
megpusztítottam arcodat s kérem az Istent is,
hogy mind a két kezével most és mindig

áldjon és óvjon,
sokszor ölel, puszil, szerető fiad:

János

Budapest, 1990. május és most

<><><><>

1996. október 11-én a Fővárosi Örmény Klub és a Magyar Építészek Szövetsége közös rendezésében nyílt meg Vákár Tibor Ybl-díjas okleveles építésmérnök és képzőművész Örmény építészet c. kiállítása a Magyar Építészek Szövetsége Kós Károly termében. Emlékezve ezen nagyszerű kiállításra - melyet a Duna Tv is megörökített -, valamint annak apropójából, hogy Vákár Tibor május 14-én töltötte be 89. életévét, kívánunk a Mesternek - úgyis mint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület alapító és elnökségi tagjának - még hosszú, termékeny életet, fáradhatatlan tenniakarást az életminőség jobbítása, a szülőföld és a haza szeretete példamutatása céljából jó egészségben, szeretett családjá körében.

Köszöntésképpen álljon itt dr. Guzsik Tamás építész (BME Építészettörténeti Tanszék) előadása a kiállítás megnyitása alkalmából.

Vákár Tibor "Örmény építészet" c. kiállításának megnyitására (MÉSZ Székház, 1996. okt. 11)

Tisztelt Megjelentek, Hölgyeim és Uraim !

"Minden jó adomány és minden ajándék fölülről van, a Világosság Atyjától száll alá, akiben nincs változás, még árnyéka sem a változásnak." (Jak. 1, 17.)

Vákár Tibor alkotásait, az örmény földről, örmény építészetéről megfogalmazott hitvallását nézve önkéntelenül is Jakab apostol idézett sorai jutottak eszembe. Bibliai földet (Noé földje), tájat, szakrális építészetet szemlélve talán nem idegen ez a gondolat. A fény ismerete, szeretete, térformáló és szimbolikus szerepe nyomon követhető a legegyszerűbb, legkorábbi kis örmény templomokban épp úgy, mint a nagy kolostorok bonyolult, misztikus tereiben. A hagyományörzés, az időtlenségre való törekvés pedig olyan magatartásforma, mely szinte másfélezer éven át meghatározta az örmény építészetet. Templomokról lévén szó ez egyértelmű utalás a tartalomra, az örök Fényre, a transzcendens Változatlanságra. Erről az "Évszázadokon át őrzött szellemiségről" pár éve Vákár Tibor maga nyilatkozta az "Armenia" c. kolozsvári újságban (1993/4. sz.):

"Nagy szellemi kohéziót, átütő jelleget és karakter-fenntartó erőt hordoz magában az örménység, miként a világban szétszórt nemzet-töredék. Mint a világon az elsők között megkeresztelkedett nemzetnek, az örményeknek is az istenhit a főtulajdonsága: örmény és istenhívó egy fogalom !" - eddig az idézet.

Vallási elkötelezettsége, hagyománytisztelőre nagy szükség volt a mindig is ütközőpontban lévő örmény földön. Róma és Bizánc, a Perzsa birodalom és az Iszlám világ, Oroszország és Törökország között őrlődve a történelem bőven adott volna

lehetőséget az egyéni arculat föladására. Mégis az örmény kultúra és építészet két nagy korszaka, az "aranykornak" nevezett VII. század, majd az "ezüstkor" néven ismert X-XI. század éppen a hagyományokhoz való szívós ragaszkodás terén alkotott maradandót. Az "aranykor" mecénás főpapjai - a bizánci presszió ellenére - olyan alkotásokat teremtettek, mint Edzsmiadzin vagy Dvin székesegyháza, Hripszime-templom vagy Zvarnoc - ma romjaiban is fenséges - körtemploma. A Bagratida uralkodók fénykorában, a X-XI. században pedig Aniban és környékén olyan nagyszabású építkezések folytak, melyek a Bagratida-fővárost az "1001 templom városává" tették, s éppen az említett VII. századi fénykor hagyományaihoz nyúltak vissza. A X. századtól megélnékvült és fordulatot vett az örmény kolostorok építése. Valláspolitikai okból a Bizáncból hazatelepült szerzetesek otthon kamatoztatták a Bizáncban szerzett tapasztalatokat a liturgia, a szerzetesi élet terén. De az építészetben ekkor is szigorúan ragaszkodtak az ősi föld ősi hagyományaihoz: megjelenésükkel nem "bizantizálódtak" el az örmény építészet. Talán az igazi gyöngyszemeket éppen ezek a hegyek közt megbúvó kolostorok jelentik, részben a sziklába vágott, részben a tájba simuló templomaikkal, egyéb épületeikkel (Szanajin, Haghat, Geghard, Szaghmoszavank, stb.). A XIV. században némi iszlám hatás beszüremkedett az örmény építészetbe, elsősorban a díszítményekben, kapuzatokon, világi épületeken (karavánszerájok, paloták). A hagyományörzésre viszont jellemző, hogy az áttelepítések során létrejött XVII. századi kolostorokon, vagy az akkor épített templomokon is (pl. Jereván, Szurp-Szagisz templom) a VII. századi "aranykor" kompozíciói csengnek vissza. Csak érdekességként említhető, hogy ezek a hagyományörző elemek még az 1930-40-es évek-béli örmény "szoc-reál" épületeken is föllelhetők (Jereván középületei)

Kicsit más a helyzet a diaszpóráként szétszóródott örmények, pl. az erdélyi örmények helyzetében. Itt az anyaországi kapcsolat időben túl távol volt, a többlépcsős áttelepülés sok helyi hatás erőteljesebb érvényesülését eredményezte. Sem a Krimben (Feodoszija), sem Lengyelországban (Lemberg), sem Erdélyben (Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Erzsébetváros) már nem tudtak érvényesülni sem az "aranykor", sem az "ezüstkor" hagyományai. S talán maguk a betelepült örmények sem elsősorban a különállásukat, sokkal inkább a beilleszkedésüket akarták hangsúlyozni. Az őket szívesen fogadó közösség tagjai kívántak lenni, társadalmi életben, kultúrában, művészetben, politikában. A magyar szabadságharc "aradi vértanúkként" ismert - és név szerint nem ismert - hősei között örmények is voltak. Róluk a közelmúltban emlékeztünk meg. Az építészeti emlékek, a kor néma (de néha beszédes) tanúi is erről a beilleszkedési szándékról tanúskodnak. Az erdélyi örmény emlékek, templomok nem hordoznak "hagyományörző" örmény sajátosságokat, az építő közösségek szellemiségükben, lelkületükben őrizték meg az ősi hagyományokat. ebben az esetben már nem csak örmény hagyományörzésről, hanem magyar-örmény hagyományteremtésről beszélhetünk. A kulturális, művészeti életben ennek számos példájával találkoztunk és találkozunk. Ebbe a sorba illik bele a gyergyószentmiklósi születésű Vákár Tibor munkássága is.

A házigazdák, a szervezők és a résztvevők bizonyára megneheztelnek rám, hogy a jelenlegi kiállítás megnyitása kapcsán általában az örmény építészet szellemiségéről

beszéltem, s nem az alkotó életpályáját vagy a kiállítás képeit méltattam. Ezzel kapcsolatos "mentségeim" a következők:

Vákár Tibor sok évtizede alkotó építész, építészettörténeti, oktatói és alkotó képzőművészeti munkássága közismert és elismert. Nem érzem méltónak, hogy a jószerevével unoka-korosztály képviselője (jómagamra gondolok) a lexikális adatok felsorolásával adjon nagyobb elismerést a Tanár Úrnak - volt tanárain egykori tanárának. Sokkal inkább fontosnak érzem, hogy diszciplináit magunkévá tegyük: elsősorban az építészethez, építészettörténethez, hazaszeretethez való viszonyának tekintetében.

Ami pedig a mostani kiállítást illeti: ez önmagáért beszél. Az örmény kultúráról, építészetéről szóló hitvallásait nem kommentálni kell, hanem megérteni - és követni, szimbólumként fölfogni. Erről Csóri Sándor korábban így nyilatkozott:

(Vákár Tibor) " amikor első vázlateit készítette Gyergyóráról, Csíkról, nem gondolta még, hogy rajzai egyszer majd túllépik szerepüket és emlékeztető szimbólumokká válnak."

Ezekkel a szimbólumokkal találkozunk most. És - ezzel a gondolattal kívánok a Mesternek további eredményes munkát, különösen az örmény kultúra művelése, hagyományőrzése terén, Isten áldásával, jó egészségben. S ugyanezzel a gondolattal nyitom meg a mostani kiállítást.

Köszönöm a figyelmet

dr. Guzsik Tamás
építészettörténész

<><><><>

Emlékezés a Genocidumra

A Fővárosi Örmény Klub április 17-én a Juhos-Kiss János költő által rendezett irodalmi, zenei összeállítással emlékezett meg a Genocidium 82. éves évfordulójáról.

A magyar és az örmény himnuszok elhangzása után az esten dr. Issekutz Sarolta elnök és háziasszony bevezetője, majd Bill Clinton, az Amerikai Egyesült Államok elnöke által az örmény mézszárlás 80 éves évfordulójára 1995. április 23-án tett nyilatkozata felolvasása után Varuzsán Dániel (1884-1915) íróról, Gábrus Zakariás (1794-1870) szamosújvári polihisztorról, dr. Bányai Elemér (1875-1915) íróról - írói álneve Zuboly - hallhattunk prózában és versben. Az estet Gevork Emin, Tumanjan, Ady Endre, Füst Milán, Reményik Sándor, Lászlóffy Aladár, Diramerján Artin és Juhos-Kiss János versei tették emlékezetessé, amelyeket a klub tagjai tolmácsoltak a hallgatóságának.

Az emlékezés szomorúságát, de a túlélés örömét és a jövőbe vetett hit reményét méltóképpen jelenítette meg Szárkiszján Ádám hegedűművész témaválasztása és jól ismert nagyszerű játéka.

Végezetül Lászlóffy Zsolt, fiatal kolozsvári zeneszerző modern zeneművét hallgattuk meg.

A törökországi örmény népirtás nagyságrendjére emlékezve álljon itt néhány statisztikai adat, hogyan alakult az 1915-18-as években az örménység lélekszáma (csak megközelítő adatok birtokában):

Örmények, ebből	deportáltak (elpusztult)	menekült	bántatlan	iszlamizált
206400	1417000	209000	194000	164000
<><><><>				

Kányádi Sándor " Örmény sírkövek" est

Közvetlenség és bensőséges hangulat jellemezte az április 28-én este fél 19 órára meghirdetett Kányádi Sándor "Örmény sírkövek" c. estet, amelyet a III. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat és a Fővárosi Örmény Klub rendezett. Az est háziasszonyai Kali Kinga és dr. Issekutz Sarolta voltak. Ezen a rendkívüli klubnapon a nagyszámú hallgatóság tanúja lehetett a költő hallatlan közvetlenségének, humorának, szóki-mondásának, kitűnő előadóművészi képességének. Még Kali Kinga provokatív, jól szerkesztett kérdései sem ejtették zavarba. Nagyon érdekes volt hallani a diaszpórában élő kisebbségek, így a hazánkban élő örménység identitásáról vallott nézeteit. Az esz meghittségét növelte a költő új kötetének - Valaki jár a fák hegyén - vásárlási és dedikálási lehetősége, amely rohamot a költő hősiezen túlélte. Nagy örömeinkre szolgált könnyelmű ígérete az örmény himnusz magyar nyelvű fordításának elkészítésére.

<><><><>

Hírek, információk

<><><><>

23 alapító taggal **megalakult az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**, amelyet a Fővárosi Bíróság a társadalmi szervezetek nyilvántartásába bejegyzett.

Az egyesület elnöke: dr. Issekutz Sarolta, **alelnöke:** Pertik Béla

Az egyesület elnöksége: Vákár Tibor, dr. Borszéki Béla, Fancsali János, Juhos-Kiss János, Dr. Sasvári László

Az egyesület székhelye: 1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postai címe: 1922 Budapest Pf. 168.

Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401.

A fogadóidő minden szerdán és pénteken 16-18 óra között.

Az egyesület céljai és feladatai a 2. füzetben megtalálhatók.

<><><><>

Tájékoztatjuk az érdeklődőket, hogy az Erdélyi örmény gyökerek, látogatás őseink földjén c. körutazásra (1997. augusztus 14-18-ig, meghírdetve az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek áprilisi számában) a nagy létszámú érdeklődésre tekintettel minél hamarabb kérjük a személyes jelentkezést és egyúttal a 7.000 Ft/fő útiköltség befizetését, az Erdélyi Örmény Gyökerek kulturális Egyesület székhelyén a megjelölt fogadóidőben.

A további 90 DEM/fő részvételi díj legkésőbb július hónapban fizetendő be ugyanott.

<><><><><>

Köszönetünket fejezzük ki Ákontz Rezső és Kazatsay Irén magyar-örmény társainknak, hogy az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülethez eljuttatott adományainkkal hozzájárultak az örmény tárgyi emlékek gyűjtéséhez, megalapozva leendő gyűjteményünket.

dr. Issekutz Sarolta

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke

<><><><>

Tájékoztatjuk az érdeklődőket, hogy a "Levéltári séta a Magyar Országos Levéltárban" c. program időpontja: 1997 május 22. csütörtök 16 óra

Helyszíne: Budapest I. Bécsi kapu tér 2-4.

Megközelíthető: Moszkva tértől vári busszal a Bécsi kapu téri megállóig.

A program keretében megtekintjük hivatásos vezetővel a Magyar Országos Levéltár freskókkal díszített gyönyörű épületét, Róth Miksa üvegablakait, bepillantást nyerünk a kutatómunkába, olvasótermébe, kedvcsinálóként az önálló családfakutatáshoz.

<><><><>

Tájékoztatjuk olvasóinkat, hogy a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rövidesen végleges székhelyére költözik: Budapest V. Akadémia u. II. em. 258. és 264. szám alá. A 258. szám alatti helyiségek irodaként fognak működni, míg a 294. szám alatti helyiségcsoport a közösség számára fenntartott helyiségek lesznek. Így itt fog megnyílni a fiatal örményszármazású képző-, ipar- és fotóművészek kiállítása és itt fog működni a rövidesen beindításra kerülő kézművesműhely, amelyben az ősi örmény motívumok felhasználásával szőnyegcsomózást, textilszövést, hímzést, csipkekészítést, egyéb örmény fortélyokat tanulhatnak az érdeklődők. Kérjük jelentkezésüket a klubban személyesen, vagy levélben a szerkesztőség címén. Kérjük segítségüket akár kellék, alapanyag, motívumok, akár ötletek tekintetében.

Várjuk fiatal örmény származású művészek jelentkezését, akik részt szeretnének venni kiállításunkon. A képző-, ipar- és fotóművészekon kívül keressük az örményszármazású előadóművészeket, zeneművészeket, táncművészeket, illetve amatőröket, akik klubdelutánjainkon, egyéb rendezvényeinken szívesen vállalnának fellépést illetve bemutatókat.

<><><><><>

A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat együttműködési megállapodást kötött a Pro Arménia Alapítvánnyal (Szamosújvár) az ARMÉNIA magyarörmény időszaki szemle laponkénti 200 példányban való megküldésére. Megérkezett az 1997/1., 17. szám, amelyhez az érdeklődők ingyen hozzájuthatnak. A korlátozott példányszám miatt célszerűnek tartanánk 3-4 fős csoportok alakítását, akik körbeadva olvassák a kiadványt, mely így mindenkihez el tud jutni. Kérjük jelentkezésüket a klubban, vagy a szerkesztőség címén.

<><><><>

Címlapon: Vákár Tibor okl. ép. mérnök és képzőművész:

A gyegyószentmiklósi örmény templom c. alkotása

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek szerkesztőség: 1922. Budapest Pf. 168.
A szerkesztőség tagjai: dr. Issekutz Sarolta, dr. Sasvári László, dr. Magyar István
Lénárd, Juhos-Kiss János, Fancsali János